

ФІЛОСОФСЬКИЙ ЗМІСТ. ПРІОРИТЕТІВ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Стежко Зоя Василівна, Стежко Григорій Петрович

Кіровоградський національний технічний університет

У сучасну епоху цивілізація стоїть на світоглядному роздоріжжі. Усталені ідеали, незаперечні істини епохи модерну сьогодні розглядаються через призму духовної кризи, причини якої кореняться, як не парадоксально це звучить, в грандіозних успіхах науки. Все очевиднішим стає демонізм науки, вона поступово стає некерованою і, як наслідок, розгортає перед людиною розмаїття негативних проявів нищення гуманного начала суспільного буття. Наукова спільнота однастайна в оцінках, що доба модернізму скомпроментувала себе через тотальний раціоналізм, який виявився згубним для людства. Тож цілком закономірно на зміну доби модерну з її неповгамоним раціоналізмом, який відбився у суспільній свідомості як чинник, що поставив людство на межу виживання, прийшов постмодернізм зі стратегією деконструктивізму, яка відбилася переоцінкою цінностей, моралі, науки. “Ми начебто знаходимося між двома епохами, — пише П. Сорокін, - чуттєвою культурою нашого сьогодення, що неминує гини, та культурою прийдешнього завтра, що тільки-но створюється” [6, с.427].

Розвінчання раціоналізму як універсального засобу досягнення дійсності, спричинило своєрідне зрушення у філософії науки в бік гуманізації форм досягнення дійсності, визнання паритетними різні форми пізнання.

До аналізу сучасних тенденцій у філософії та методології науки зверталися такі видатні вітчизняні вчені В. Андрущенко, М. Михальченко, В. Кремень, І. Зязюн, Ю.Пахомов, Є. Головаха, В. Паніотто, В. Рижко, В. Лук'янець, О. Соболев, М. Марчук, С. Кримський та ін. Утім тема є далеко не вичерпаною: видається належної уваги не отримала проблема світоглядних перспектив постмодернізму як стилю мислення - особистісного дороговказу.

Культурні трансформації, які визначають сучасний стан суспільства, можна характеризувати як експансію гуманізму у всі сфери буття та науки зокрема. Ось як визнають феномен постмодернізму В. Кремень та В. Ільїн: “Постмодернізм - це ідейний прояв і духовне забезпечення процесів, що відбуваються, хоча виражаються знов-таки в переважно гуманітарних поняттях” [1, с.301].

В сучасну перехідну епоху характерними стають так звані паралогічні ситуації, коли в епіцентрі наукового дослідження опиняються несумірності, ситуації з непевною інформацією, парадокси тощо, які потребують нової філософії, позбавленої рудиментів раціоналізму, логічності, об'єктивності та «здорового глузду».

Формально-логічний стиль мислення - атрибут пересічної людини -- може орієнтувати людину адекватно ситуації лише в обмежених рамках повсякденності, а його постійне прагнення все спростити і поверхнево впорядкувати є однією з головних причин (якщо не головною) періодичних духовних криз у суспільстві. Завданням філософського переосмислення науки є, навпаки, висвітлення відносності, тимчасовості будь-яких схематичних побудов, постійний вихід за застигли межі здорового людського глузду, десть скандальний (за висловом А. Камю) спосіб вираження своїх ідей, який якраз і сприяє переходу від одного філософського типу світогляду до іншого. Тільки філософія, яка виступає накопиченим і гранично узагальненим духовним досвідом людства, може проаналізувати та підсумувати основні духовні результати кожної даної епохи та виступити провісницею нової історичної перспективи. Це дозволяє їй судити про теперішнє, з одного боку, на основі відрефлексованого досвіду минулих поколінь, а з іншого — з позиції майбутнього. Як форма теоретичної думки вона володіє могутніми конструктивними можливостями творчого формування принципово нових ідей, світоглядних ідеалів. За приклад можна взяти філософсько-соціальну концепцію провісника постмодернізму Ф. Ніцше, його пророцтва стосовно ролі науки, раціональності, істини та майбутнього людства взагалі, який напрозорив, що “прийдешньому століттю доведеться зазнати чималих колько, в порівнянні з якими Паризька комуна здасться лише легким нетравленням шлунку” [5, с.33].

Якщо філософськи аналізувати духовну ситуацію ХХІ століття, то навряд чи можна категорично ставити питання про її абсолютну новизну та неповторність. “Селекція” світоглядного досвіду минулих поколінь, - того досвіду, з якого потрібно брати уроки на майбутнє, — показує певну закономірність, необхідність даного процесу. Людство вже переживало у своїй історії добу примітивного антропоцентризму, теоцентризму, мистецтвоцентризму і, нарешті, раціоцентризму - так звану епоху модерну. Перехідні періоди між цими епохами, думається, також були психологічно непростими, сприймалися есхатологічно. Це є нормальним історичним процесом, - людство “перебирає” різні варіанти світосприйняття, причому всі ці варіанти є історично виправданими та більш-менш рівноцінними.

На сучасному етапі зміни світоглядних орієнтирів ситуація, здається, повторюється. Дослідники проголошують закономірним «виникнення постмодерністської культури філософування про світ, людину, її майбутню долю у Всесвіті. Головна особливість цієї нової культури філософування — стурбованість

становищем особистості в інформаційному суспільстві, яке неперервно удосконалює індустрію комп'ютерних та спірітуальних засобів ідейного, інтелектуального, світоглядного оволодіння людиною» [2, с. 50].

Стратеги постмодерну пропонують і вихід із сучасної духовної кризи: оскільки в минулому всі центрично сформовані типи світогляду закінчувались неминучим крахом, світогляд постмодерну повинен формуватись на платформі філософії “децентризмів”, індетермінізму, в середовищі вільного становлення, яке логічно приведе до кінця гранднаративів. Думається, що практичне втілення цієї тези навряд чи є можливим, і справа тут не в центризмах, і не в децентризмах. Як показує філософський аналіз, в історії виникнення та розвитку людства був, є і має бути в майбутньому тільки один центризм — антропоцентризм, а всі інші центризми є лише похідними від нього. Причинами періодичних духовних криз, думається, є постійне спотворення цього центризму дискурсом влади - національною ідеєю, політичним тоталітаризмом, тео-, логоцентризмом тощо. Тобто постійно відбувається зміщення пріоритетів - з мети (антропос) на засоби. Деконструкція тут можлива і навіть необхідна, але її успіхи можуть бути, на нашу думку, лише тимчасовими. Як показує соціальний досвід, повсякденна людська свідомість атрибутивно схильна саме до центризмів, а це означає, що ідея представників постмодерну про майбутнє індетерміністичне середовище вільного становлення не верифікується. Проте ідея антропоцентризму як наскрізної метапарадигми суспільства зовсім не виключає наявності — в певних межах і на час — будь-яких “похідних” центризмів -- і навіть допускає їх вільну гру, свободу виразу. Межі свободи тут визначаються можливістю керованості цими центризмами з боку антропосу. Ця думка стосується і раціоцентризму, демонізм якого ми уже відчули.

Сучасне філософське світорозуміння справедливо припускає, що істини науки не варті того, щоб в ім'я їхнього торжества особистість жертвувала своєю свободою, гідністю, життям. З цього погляду принципове значення мають можливість і здатність особистості вільно говорити з іншими про те, що їй здається істинним, а не тільки про те, що фактично є таким.

Антропоцентризм припускає певний пріоритет і будь-якого іншого компоненту світогляду — наприклад, мистецтва. З позицій сьогодення усвідомлюється вся глибина слів: “Мистецтво і нічого, крім мистецтва. Мистецтво нам дається, щоб не вмерти від істини” [7 с.287], адже марно саме на цих словах Ф. Ніцше наголошує А. Камю, характеризуючи абсурдність буття та неспроможність науки. Погодьмося, що об'єктивність наукової істини не робить людину вільною, навпаки, нічого окрім відчуття нікчемності при спробі досягнути розумом світ, трансцендентні ідеї (скажімо, в намаганнях досягнути теорію сингулярності) не дають. Тож, якщо в подібних випадках їй захочеться відступитися від істини і отримати абсурдну (тобто раціонально не обгрунтовану) радість від ірраціональних знань, наприклад, релігії або мистецтва, суспільство має прийняти такий вибір як рівноцінний істині. Погодьмося, що “сприймати світ науково зовсім не природно, а умовно в тому значенні, що це передбачає якісь передумови, які самі ще мають виникнути або ж мають бути створені людиною” [3, с. 6]. Створити ці передумови як запоруку свободи вибору форм пізнання за ознакою їх людиномірності є справою самої людини. Тож вона має задовольнятися розумінням, “точнііпе, мати відповіді, які б дозволяли жити. Ось що і прагне зробити сучасний раціоналізм” [4, с.61],— говорить М. Моїсеєв.

Ми є прихильниками думки, що розв'язання суперечностей між науковою раціональністю, технічним прогресом і екзистенційною свободою людини криється у визнанні плюралізму форм пізнання, визнання паритетності раціонального та ірраціонального досягнення дійсності. Підтвердження цієї тези ми знаходимо у Е. Фромма, який в релігії вбачає засіб подолання відчуження суб'єкта, але в релігії в широкому сенсі, маючи на увазі будь-які ідеологеми, які утримують у собі гуманістичне начало, риси, які притаманні людині іманентно. Шлях до подолання відчуження, — щоб людина не почувала себе об'єктом, річчю в техносфері, породженої науковою раціональністю, полягає в гуманізації раціональності, науки, яка панує над особистістю. В ситуації постмодерну змінюється сам статус знання, наукові знання набувають статусу різновиду дискурсу, а істина — інтерсуб'єктивності. Тож Е. Фромм говорить про становлення “Гуманістичної Науки” про людину як основу для Прикладної Науки і Прикладного Мистецтва Соціальної Реконструкції” [8, с. 196].

Втім це не означає повного зречення раціональності, йдеться про надання їй людиномірності, яка б не лише була здатною подолати виклики науки в термінах модерну але й вибудувати нову парадигму буття в концептах альтернативності, можливості якої забезпечать саме існування людства. За С. Кримським, «нова раціональність - це утвердження духовності, прилучення до вищих сенсів людського світу, вона включає різні види і типи освоєння світу, і науковий, і художній, і практичний» [9, с. 91].

Таким чином, є підстави для висновку, що перспективи -- за гуманізацією наукової раціональності, надання їй людиновимірності змісту, визнання паритетними з науковим пізнанням інших ірраціональних форм досягнення дійсності - віри, мистецтва, релігії, інтуїції, одкровення тощо, спираючись на методологічний плюралізм, інтерсуб'єктивність істини, плюралізм позалогічних форм пізнання, софійність — фактори екзистенційної свободи індивіда на перехідному етапі культури постмодернізму.

Список літератури:

1. Кремень В., Ільїн В. Філософія: Логос, Софія, Розум..—К.: Книга. - 2007. - 432с.
2. Луганець В., Соболь О. Філософський постмодерн. - Київ.: Абрис, 1998. - 352с.
3. Мамардашвили М. Сознание как философская проблема // Вопросы философии. - 1990. — №10. - С. 3-18.
4. Моисеев Н.Н. Расставание с простотой. - М.: "Аграф", 1998. -480с.
5. Ницше Ф. Соч.: В 2-х т. - М.: Мысль, 1990.-Т. 1.-831 с.
6. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. - М.Политиздат, 1992. - 543с.
7. Сумерки богов. - М.: Политиздат, 1990.—398с.
8. Фромм Э. "Иметь" или "быть" — М.: АСТ, 2000. - 320с.
9. Sententiae: наукові праці Спільки дослідників модерної філософії (Паскалівського товариства). – Вінниця : Універсум, 2004. - №1. - 390 с.